

O`RTA ASRLARDA SHARQ ALLOMALARINING YOSHLARNI KASB-HUNARGA YO`NALTIRISHGA OID QARASHLARI

*Nurboev Quvondiq Mirzanovich,
1 O`zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi Navoiy bo`limi, fizika-
matematika*

*Ro`zimurotov Ramazon Xamza o`g`li,
fanlari nomzodi. SamDU O`zbekiston-Finlandiya instituti, talaba*

ВЗГЛЯДЫ МЫСЛИТЕЛЕЙ СРЕДНЕВЕКОВОГО ВОСТОКА О ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ МОЛОДЁЖИ

*Нурбоев Кувондик Мирзанович,
Навоийское отделение Академии наук Республики Узбекистан, кандидат
физика-математических наук.*

*Рузимуротов Рамазон Хамзаевич,
Самаркандский государственный университет, Узбекско-Финский
институт, студент*

VIEWS OF MEDIEVAL EAST THINKERS ABOUT PROFESSIONAL ORIENTATION OF YOUTH

*Nurboev Kuvondik Mirzanovich
Navoi branch of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan,
candidate of physical and mathematical sciences.*

*Rozimurotov Ramazon Hamza
Samarkand State University, Uzbek-Finnish Institute, student*

Annotasiya: Kirish ma`lumotlari / dolzarbligi. Maqolada O`rta asr Sharq allomalari va faylasuflarining yoshlarni kasb-hunarga yo`naltirishga oid qarashlari tadqiq etilib, ularning yillar davomida vaqt sinovidan o`tgan dono fikrlari va teran qarashlari hozirgi kunda ham ah`amiyatli ekanligi yoritib berilgan.

Metodlar: Mavzuga oid tarixiy manbaalar va ilmiy adabiyotlarning retrospektiv tahlili.

Natijalar. Shaxsning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvining eng asosiy shartlaridan bo`lgan – yoshlarni kasb-hunarga yo`naltirishda, ularning kasbiy faoliyat sohasini to`g`ri tanlashi va ularda muayyan kasbiy sifatlarning shakllanganligi bo`lib, bu sifatlarni rivojlantirish, ta`lim va tarbiya singari alohida e`tiborga sazovor masala ekanligi tarixiy manbaalar va ilmiy adabiyotlarning retrospektiv tahlili asosida o`z tasdig`ini topdi.

Xulosalar. Sharq allomalari va faylasuflarining yoshlarni kasb-hunarga yo`naltirishga oid yillar davomida vaqt sinovidan o`tgan qarashlari bugungi kunda ham o`z ahamiyatini yo`qotmagan, balki dasturul amal bo`lib xizmat qilmoqda. Allomalar asarlaridagi insonning kasb tanlash faoliyati va ularni kasb-hunarga yo`naltirish borasidagi qimmatli va dono fikrlarini o`rganish, o`sib kelayotgan yosh avlodni bo`lajak kasbiy faoliyati sohasini tanlashlari masalasiga ongli yondashishlariga yordam beradi.

Tayanch so`zlar: kasb-hunarga yo`naltirish, hunar egallash, ta`lim, tarbiya, kosiblar, ilm ahli, inson mijosi, muhim kasbiy sifatlar.

Вводная информация / актуальность. В статье рассматриваются взгляды ученых и философов Средневекового Востока по вопросам профессионального

направления молодежи, а также подчеркивается, что их мудрые мысли и глубокие взгляды, прошедшие проверку временем годами, не потеряли свою актуальность и в наши дни.

Методы: Ретроспективный анализ исторических источников и научной литературы по теме исследования.

Результаты. Проведенный ретроспективный анализ проблемы профессиональной ориентации молодежи подтвердил, что правильный выбор сферы профессиональной деятельности и формирование профессионально-значимых качеств личности являются одним из основных условий успешной социализации молодежи.

Выводы. Проверенные временем взгляды ученых и философов Средневекового Востока на профессиональную ориентацию молодежи и сегодня не утратили своего значения, а служат основной практической программой. Изучение ценных и мудрых мыслей ученых-энциклопедистов по вопросам выбора профессии и профессиональному направлению поможет подрастающему молодому поколению осознанно подойти к вопросу выбора сферы будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, профессиональное обучение, образование, воспитание, профессионалы, ученые, тип человека, важные профессиональные качества.

Introduction / Relevance. The article examines the views of scholars and philosophers of the Medieval East on the professional direction of youth, and emphasizes that their wise thoughts and deep views, which have passed the test of time over the years, have not lost their relevance in our days.

Methods: Retrospective analysis of historical sources and scientific literature on the topic of research.

Results. The conducted retrospective analysis of the problem of professional orientation of young people confirmed that the correct choice of the sphere of professional activity and the formation of professionally significant personal qualities are one of the main conditions for the successful socialization of young people.

Conclusions. The time-tested views of scientists and philosophers of the Middle East on the professional orientation of young people have not lost their importance today, and serve as a basic practical program. The study of valuable and wise thoughts of scientists-encyclopedists on the choice of profession and professional direction will help the younger generation to approach the question of choosing the sphere of future professional activity consciously.

Key words: professional orientation, vocational training, education, upbringing, professionals, scientists, human type, important professional qualities.

Kirish. Tarixga nazar tashlar ekanmiz, unda antik davrda Yunonistonda yongan ilm mash'alasi X-XII asrlarda Markaziy Osiyo hududida qayta porlaganining guvohi bo'lamiz. Bu davrda yurtimiz hududida birinchi Renessans yuzaga keldi va buning natijasida Muhammad Al-Xorazmiy, Ahmad Farg'oniy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mahmud Zamahshariy kabi buyuk allomalarning jahonshumul ilmiy kashfiyotlari dunyo tamadduni rivojiga beqiyos ta'sir ko'rsatdi.

XV asrda yurtimizda ikkinchi Uyg'onish ya'ni ikkinchi Renessans davri boshlandi. Bu davrda Qozizoda Rumi, Mirzo Ulug'bek, G'iyosiddin Koshiy, Ali Qushchi singari benazir olimlar, Lutfiy, Sakkokiy, Hofiz Xorazmiy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Bobur Mirzo kabi mumtoz shoir va mutafakkirlar maydonga chiqdi. Sharafiddin Ali Yazdiy, Mirxond, Xondamir kabi tarixchilar, Mahmud Muzahhib, Kamoliddin Behzod singari musavvirlar, ko'plab xattot va sozandalar, musiqashunos va me'morlarning shuhrati dunyoga yoyildi. "Donishmand xalqimiz har ikki Renessans davrida ham jahonning eng ilg'or, taraqqiy etgan xalqlari qatorida

bo`lgani barchamizga ulkan g`urur va iftixor bag`ishlaydi”, - deydi Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev.

Yangi O`zbekistonda uchinchi Renessans poydevorini barpo etishning muhim shartlaridan biri – ilm va ta`lim tizimida, ma`naviy sohada yirik islohotlarni amalga oshirishdir, buning uchun yoshlarga zamonaviy bilimlarni puxta egallashlari uchun keng sharoitlar yaratish, barcha sohalarga ilmni kiritish, ma`naviyatni, madaniyatni rivojlantirish zarur. Bugungi kunda respublikada yosh avlodning barkamol bo`lib voyaga yetishi, ilmu fan, zamonaviy texnika va texnologiyalarni puxta egallashi, davr talablari asosida ta`lim va tarbiya olishi, jismoniy tarbiya va sport bilan shug`ullanishi uchun yetarlicha sharoitlar muhayyo etilyapti.

Bu borada O`zbekiston Respublikasi Prezidenti va xukumati tomonidan katta ishlar boshlangan bo`lib, bunda mamlakatimizda mehnat bozorini isloh qilishning samarali mexanizmlarini joriy qilish, kambag`al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish kasb-hunarga o`qitish va shu asosda ularni doimiy daromad keltiradigan mehnat va tadbirkorlik faoliyatiga jalb qilish orqali bandligini ta`minlash hamda ishchi kasblar bo`yicha kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish, o`quv jarayonlarini amaliyot bilan bog`lagan holda tashkil etish, kasb-hunarga o`qitish muassasalarining faoliyati samaradorligini oshirish, mazkur jarayonda mahalliy ijroiya hokimiyati organlarining mas`uliyatini oshirish maqsadida umumiy o`rta ta`lim muassasalarining 10-11-sinflari o`quvchilarini kasb-hunarga o`qitish, o`quvchilarning qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqib, kelajakda ularning ta`limni davom ettirishlari yoki egallagan kasblari bo`yicha mehnat faoliyati bilan shug`ullanishlari uchun shart-sharoitlar yaratish masalasiga katta e`tibor qaratilmoqda.

Barkamol insonning shakllanishi deganda uning munosib kasb-hunar egallashi, jamiyat taraqqiyoti uchun baholi qudrat o`z hissasini qo`shib yashashi va shu orqali jamiyatda o`zligini namoyon etishi, ya`ni shaxs sifatida kamol topishi nazarda tutiladi. Komillik sari intilish shaxsning kasbiy shakllanishi bilan birgalikda yaxlit holda kechadigan va deyarli bir umr davom etadigan murakkab jarayondir.

“Kasbiy shakllanish” deganda insonning aqliy qobiliyatlari, jismoniy imkoniyatlari, u yoki bu sohaga bo`lgan layoqati, qiziqish va intilishlari, shuningdek, qadriyat va dunyoqarashlariga ko`ra biror-bir kasb sohasida ta`lim olishi, keyinchalik shu sohaga kirishib, moslasha borishi va nihoyat yillar davomida yetuk va malakali mutaxassis bo`lib yetishishi tushuniladi.

Biroq, ayrim pedagog-o`qituvchilarning bu yo`nalishdagi ya`ni yoshlarni kasb-hunarga yo`naltirish bo`yicha yetarli bilim, malaka va ko`nikmalarga ega emasligi bu ishni samarali olib borishda qiyinchiliklar tug`dirmoqda. Bu esa o`rta umumta`lim maktablaridan o`quvchilarni kasb-hunarga yo`naltirishga qaratilgan amaliy ishlarning zamon talablari darajasida bajarilishini hamda bu muammoning nazariy va uslubiy tomondan yanada samarali yo`llari va vositalari ishlab chiqilishini talab qiladi.

Materiallar va metodlar. Sharqda yoshlarga kasb-hunar o`rgatish qadimiy an`analardan hisoblanib, hunarmand va kosiblar, me`mor va naqqoshlar, dehqon va chorvadorlar o`z farzandlari yoki shogirdlarini tarbiyalashda, ularga kasb-hunar sirlarini o`rgatishga juda katta ahamiyat berganlar.

Tarixdan ma`lumki, Markaziy Osiyo hududida hunarmandchilik IX-XII asrlarda keng rivojlangan bo`lib, shu asosda xorijiy davlatlar bilan yaqin iqtisodiy-madaniy aloqalar o`rnatilgan. O`sha davrda aholi turar joylarining mavqei u yerda istiqomat qiluvchi insonlarning kasb-hunar turlarini qay darajada egallanganligi bilan ham belgilanib, aholi yashaydigan joyni “shahar” deb atalishi uchun u yerlik kishilar kamida 32 xil turdagi kasb-hunarga ega bo`lishlari kerak bo`lgan. [Muslimov N., 2007]

Katta shaharlar aholisining aksariyat qismi kasb-hunar egalari - hunarmandlardan iborat bo`lgan. Masalan, I.Jabborovning “O`zbek xalq etnografiyasi” nomli asarida

1897 yilda Farg'ona vodiysida birinchi bor aholini ro'yxatga olinganida, Namanganning 64 foiz, Chustning 54 foiz, Qo'qonning 52 foiz aholisi hunarmand-ustalar bo'lib, ular muayyan kasb-hunar faoliyati bilan shug'ullanganliklari ta'kidlangan. [Jabborov I., 1995]

XII-XV asrlarda esa Movarounnahr va Xurosonda hunar ilmi ko'lami rivojlanishi eng yuqori pog'onaga ko'tarilgan davr bo'lib, har bir xalq ota-bobosidan meros bo'lib kelayotgan tarixiy-madaniy birligi bilan ajralib, o'ziga xos an'analarni saqlashga harakat qilib kelgan. O'sha davrlarda hunarmandchilikning eng ko'p tarqalgan turi temirchilik, zargarlik, misgarlik va tunukasozlik bo'lgan. Bundan tashqari, ajdodlarimiz ichida yog'ochga ishlov beruvchi hamda teriga ishlov beruvchi mohir ustalar hunarmandlar ichida ko'pchilikni tashkil etgan. XX asrga kelib, tikuv mashinalari paydo bo'lishi bilan yangi hunarmandchilik – zardo'zlik, do'ppisozlik kabi kasb-hunarlar yuzaga kelgan. [Magzumov P.T. va boshq., 2013]

Ulug' allomalarning barcha davrlarda yaratilgan asarlarida halol mehnat ulug'lanib, bunda kasb-hunar egallashni muqaddas va eng zarur amallardan biri deb ta'kidlangan. Jumladan, Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Xojib, Alisher Navoiy, Ahmad Donish, Davoniy va bir qator boshqa allomalar tomonidan yozilgan asarlarda ushbu masala atroficha talqin qilingan.

Buyuk qomusiy olim Abu Nasr Farobiy kasb-hunar to'g'risida fikr bildirib, ... ta'lim - so'z va ko'nikmalar majmui, tarbiya esa amaliy malakalardan iborat bo'lishini aytgan. [Farobiy, 1975. –B.75-78.]

Amaliy fazilatlar shakllantirish, amaliy san'at va kasb-hunarlariga o'rgatish hamda ularni bajarishga odatlantirish masalasiga kelganda, alloma bu odat ikki hil yo'l bilan hosil qilinishini ta'kidlaydi:

birinchisi – odatda qanoatbaxsh so'zlar, chorlovchi, ilhomlantiruvchi so'zlar yordamida hosil qilinadi, malakalar vujudga keltiriladi, odamdagi g'ayrat, intilish harakatga aylantiriladi;

ikkinchisi – majbur etish yo'li. Bu usul gapga ko'nmaydigan qaysar shaharliklar va boshqa sahroiylar xalqlarga nisbatan qo'llaniladi. Chunki ular o'z istaklaricha so'z bilan g'ayratga kiradiganlardan emaslar. Ulardan birortasi nazariy bilimlarni o'rgatishga kirishsa, uning fazilati yaxshi bo'ladi.

Kasb-hunarlarini va juz'iy san'atlarni egallashga intilish bo'lmasa, bunday odamlarni majbur etmaslik kerak. Chunki shahar xalqlariga tarbiya berishdan maqsad – ularni fazilat egasi qilish va san'at ahllariga aylantirishdir, deb hisoblaydi Farobiy.

Farobiyning fikriga ko'ra, insonning kasb-hunar va san'atdagi fazilati tug'ma emas. Aks holda insonning fikru-fazilatida mutlaqo kuch va ulug'lik bo'lmas edi. Agar kasb-hunar fazilati tug'ma bo'lganida edi, podshohlar o'zlari ishlab va harakat qilib emas, balki podshohlikka ular faqat tabiiy ravishda muyassar bo'lgan, tabiat talab qilgan va majburiy bo'lib qolar edi. [Farobiy, 1993]

Allomaning asarlarida kasb-hunar o'rganishga, ilmni bo'lishga intilganlar alohida e'zozlangan, har kimki ilmu-xikmatni o'rganaman desa, barcha qonun-qoidalarni bilsin, bilimdon va notiq bo'lsin, ilmi va dono kishilarni hurmat qilsin, moddiy narsalar to'g'risida bilimga ega bo'lsin, deydi Farobiy [Аль-Фараби, 1976. –С. 199].

Farobiyning ta'lim va tarbiya tushunchalariga bergan ta'rifiga yana bir karra e'tibor beradigan bo'lsak, allomaning kasb-hunarga qiziqishga oid bo'lgan nafis qarashini, ya'ni kasb-hunarga qiziqish tarbiyaviy jarayon ekanligini tushunib olishimiz mumkin: agar inson kasb-hunarga qiziqsa va bu qiziqish uni butunlay kasb-hunarga jalb etsa, demak, u kasb-hunarning chinakam oshig'i bo'ladi.

Abu Rayhon Beruniy har bir hunar egasini mehnatiga qarab turlarga bo'ladi. Og'ir mehnat sifatida binokor, ko'mir qazuvchi, hunarmand, fan sohiblari mehnatini keltiradi. Ayniqsa, ilm ahli – olimlar mehnatiga alohida e'tibor berish, xayrixoh bo'lish zarurligini uqtiradi, ularni ma'rifat tarqatuvchilar, jamiyat ravnaqiga hissa qo'shuvchilar, - deb biladi. Shu bilan birga, og'ir mehnat qiluvchi konchilar, yer ostida

gavhar izlovchilar va dehqonlar haqida gapirib, ularning mehnatini rag'batlantirib turish kerakligini ta'kidlab, amaldorlar bunday mehnat ahliga g'amxo'r bo'lishlari kerakligiga alohida urg'u beradi. Chunki ana shu mehnat ahlini ular hukmronligining tayanchi deb hisoblaydi. [Беруний, 1997. –С. 487]

Ibn Sino odamlar kasb-hunar bilan shug'ullanishlarida ularning mijozidan kelib chiqishlariga alohida e'tibor qaratish kerakligini ta'kidlagan. Chunki har bir inson faqat unga tegishli bo'lgan xususiyatlargagina egadir, unga o'xshash insonlar kamdankam bo'ladi, deb yozadi alloma. [Ibn Sino, 1994.]

Bilim olish bilan birga hunarning inson uchun qay darajada afzal va ulug'ligi Shams al-Maoliy Qobusning nabirasi Unsur al-Maoliy (Kaykovus, 1021—98) tomonidan fors tilida yozilgan (1082—83) va «Nasihatnomai Kaykovus» asarida ham o'rin olgan. Asarda dexqonchilik va bozor hunarlari haqida shunday deyiladi: “Har bir hunarni qilsang ham, chaqqon bo'lgil va pokiza ish qilgil. Sening ishing hamma hunarmandlarning ishidan yaxshiroq bo'lg'ay” [Kaykovus, 1992. –B.120]. Ushbu asarda jamiyat taraqqiyotida ilm bilan birga kasb-hunarning zarurligi ta'kidlangan: “Agar kishi har qancha oliy nasab va asl bo'lsa-yu, ammo hunari bo'lmasa, u xaloyiqning izzat va hurmatidan noumid bo'lur. Ulug'likka aql va bilim oqali erishilur, nasl-nasab ila emas. Ismni senga ota va onang qo'yimishlar, sen unga g'arra bo'lmasin. Ammo sen hunar bilan bir nomga ega bo'lg'il”. Asarda turli kasb egalari ulug'lanib, kasb-hunar o'rganishni bilim olish bilan qo'shib olib borish tavsiya etiladi. Kaykovusning qarashlari o'sha davrning ilg'or qarashlaridan sanalib, ularning aksariyati hozirgi kunda ham o'z qadrini yo'qotmagan. Xususan, «Ey farzand ogoh bo'lki, hunarsiz kishi hamisha foydasiz bo'lur va hech kishiga naf yetkurmas. Bilursanki, tikanli butaning tani bordur, ammo soyasi yo'qdir. Hunarsiz kishi ham tikanli buta yanglig' na o'ziga va na o'zgaga foyda berur». [Kaykovus, 1992. –B.173]

«Hunar qaynar buloq, tuganmas davlat, – deydi Kaykovus, – agar hunarmand molidan mahrum bo'lsa qayg'usi yo'qdir. Hunarmand qayerga borsa qadrlanadi va uyning to'ridan joy oladi. Hunarsiz odam esa, hamisha mashaqqat chekadi, tilanchilik qiladi» [Kaykovus, 1992. –B.175].

Abdurahmon Jomiy yoshlarni hunar egallashga chaqiradi va u bilan shug'ullanishni har qanday boyligidan afzal ko'radi. Kasb-hunar egallash – yoshlarning asosiy burchi, deb hisoblab, inson muayyan bir hunar bilan shug'ullanishi va uni puxta o'zlashtirishi lozimligiga alohida e'tibor qaratadi. Jomiy o'sha davrda bilim va hunar egallamay, o'zining nasl-nasabi bilan maqtanib, ota-onasining molu-davlatiga ishonib taralla-bedod qilib yurgan insonlarni qattiq tanqid qiladi. Bunday yoshlarni o'tindan boshqaga yaramaydigan, hosil bermaydigan mevasiz daraxtga o'xshatib, bundaylarning jamiyatga nafi tegmasligiga kuyinadi. U har bir yoshni ota obro'si, shon-shuhratidan mag'rurlanmay o'z yo'lini tanlashiga, ilmu-hunar o'rganishga undaydi. Hunar o'rganish kishilarning yoshi va ijtimoiy nufuzidan qat'iy nazar – barchasi uchun barobar ekanligini ta'kidlaydi. [Xoshimov K. , 2001.]

Ulug' Alisher Navoiy o'z g'azallarida ilm-hunar egallashga chaqirib, shunday degan:

Ilm kasb-hunarini qildi to joni bor,

Hunar o'rgandi onga ki imkoni bor.

Qomuschi olimlardan Jaloliddin Davoniy yoshlarning kasb-hunar egallashlari to'g'risida ham diqqatga sazovor fikrlar bildirgan. Ustoz shogirdlarining qobiliyatlarini, ularni qaysi kasblarga qiziqishini juda yaxshi bilishi lozim ekanligiga e'tibor qaratgan. Agar bola ma'lum bir kasb-hunar yoki ilm bilan shug'ullansa, uni har tomonlama qo'llab-quvvatlash va bu ilm yoki kasbni egallashi uchun zarur bo'lgan barcha sharoitni yaratib berish lozim, deb hisoblagan.

Davoniyning fikriga ko'ra, insonda barcha kasblarni egallash uchun qobiliyatlar mavjud bo'lmaydi, balki har-bir odamda muayyan kasbni egallash uchun kerakli qobiliyat bo'ladi. Bir kasbni o'rganishga intiluvchilar butun iste'dodlarini ana shu

kasbni egallashga qaratsalargina shu kasb-hunarni tezda va puxta o'zlashtirib olishlari mumkin bo'ladi, deydi.

Davoniyning bu fikrlari Forobiyning kasb-hunarni egallash va kamolotga erishishga o'z ixtiyori bilan havas qilib intilgan kishilar haqiqiy fazilat egalari va haqiqiy san'at ahllaridir, degan fikriga hamohangdir. Davoniy insonga foyda keltiradigan kasb-hunarlarni uch guruhga bo'ladi:

birinchisi – inson aqliga tegishli bo'lib, ular kishining ruhiy-ma'naviy quvvatiga bog'liqdir. Bularga olim va vazirlik kasbini kiritadi;

ikkinchisi – ta'lim-tarbiya natijasida vujudga keladigan astronomiya, matematika, tibbiyot va geometriya fanlari bilan shug'ullanish kiradi;

uchinchisi – kishidan shijoatkorlik, irodaviylik, botirlik, qat'iylik va jasurlik talab qiladigan kasblar bo'lib, bular harbiylik, chegarani qo'riqlash kasblaridir.

Shunday qilib, Davoniy kasb-hunar egallashni kishining eng go'zal fazilatlaridan biri, deb hisoblab, kishilarni kasb-hunariga qarab tasniflaydi va quyidagi toifalarga ajratadi:

birinchi toifaga qalam ahllari – olimlar, noiblar, munajjimlar, qozilar, muhandislar, musulmon qonunshunoslar;

ikkinchi toifa – jismoniy va ruhiy tayyorgarlikka ega bo'lgan harbiylar;

uchinchi toifa – savdogarlar va hunarmandlar;

to'rtinchi toifaga – dehqonlar, qishloq xo'jaligiga bog'liq kasblar bilan shug'ullanuvchilar. [Aliqulov H. va boshq., 1981. –B.40-41]

Turk dunyosidagi milliy uyg'onish davrining yana bir eng yirik mutafakkirlaridan biri bo'lgan Yusuf Xos Hojib o'z pedagogik qarashlarida insonni ulug'laydi. Adibning fikricha, insonning ulug'ligi uning aql-idroki, so'zlash qobiliyati, bilimi, uquvi va eng asosiysi, kasb-hunar egasi ekanligidadir. [Yusuf Xos Hojib, 1971. –B. 84] Shuning uchun ham farzandlar tarbiyasida, ularga bilim va hunar o'rgatilmog'i ularni go'zal va axloqli bo'lib voyaga yetishlarini ta'minlaydi, deb yozadi. [Yusuf Xos Hojib, 1971. –B. 236]

Olingan natijalar tahlili. Shaxsni tarbiyalash, uni hayotga tayyorlashning eng asosiy shartlaridan biri – turli davr va avlod olimlarining mehnati bilan yaratilgan bilim va tajribani asrab-avaylash hamda undan oqilona foydalanishdir.

Biz o'tmishdan olayotgan merosni hozirgi kunda yaratilayotgan buyuk kashfiyotlar bilan uyg'unlashtirmog'imiz, o'z kelajagimizni ana shu nazariya asosiga qurmog'imiz kerak. Tarixiy ma'lumotlar tahliliga asoslanib, yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari qadimdan shakllanib kelgan, deb e'tirof etishimiz mumkin. Tabiiyki, kasb-hunarga yo'naltirish kasb-hunarlar paydo bo'lishi hamda ularga extiyoj yuzaga kelishi bilan bog'liq bo'lgan. Kasb-hunarga yo'naltirish ishlari ham jamiyat taraqqiyoti ehtiyojlaridan kelib chiqqan va u ham jamiyat kabi o'z rivojlanish tarixiga ega.

O'rta asrlarda Sharq mamlakatlarida insonning kasbiy shakllanishi masalalari faylasuf-olimlar diqqat-e'tibori markazidagi masalalardan bo'lib, yoshlarni kasb-hunar egallashga da'vat qilish va o'rgatish qadimiy an'analardan hisoblangan. Yoshlarning kasb-hunar egallashi ta'lim va tarbiya berish masalasi bilan bir qatorda muhim hisoblanib, kasb-hunarga o'rgatish jarayoni bilim olish bilan qo'shib olib borilishi, nazariya va amaliyotning birligi ta'minlanishi tavsiya etilgan. Kasb-hunar o'rgatish jarayonida esa imkon qadar qanoatbaxsh so'zlar bilan ilhomlantirish orqali malakalar vujudga keltirishga e'tibor qaratilgan.

Bundan tashqari, kasbiy shakllanish jarayonining dastlabki va ayni damda o'ta muhim bosqichi - bo'lajak kasb-hunarni tanlash bo'lib, ushbu bosqich insonda ma'lum bir kasbga bo'lgan qiziqishning shakllanishidan boshlab, ushbu kasbni tanlash borasida aniq bir qarorga kelishigacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Insonning kasb-hunar tanlashga tayyorlik darajasi uning faqat yoshigagina bog'liq emas ya'ni inson ma'lum yoshga kelganida o'z-o'zidan shakllanib qolmaydi. Balki,

konkret kasb-hunarni mukammal egallashda, eng avvalo, insonning mijozi hamda mazkur kasbiy faoliyatga moyillik, qobiliyat va qiziqishning shakllanganligi muhim omillar, deb qaralgan. Shu bilan birga, kasb-hunarga yo`naltirish masalasini samarali hal qilish maqsadida kasb-hunarlar tasniflanib, ularni egallash uchun insondan qanday kasbiy muhim sifatlar talab qilinishiga alohida e`tibor qaratilgan.

Hulosa. O`rta asrlarda yoshlarni kasb-hunarga tayyorlashda ulardagi muayyan kasbga bo`lgan moyilligi, qiziqishi va qobiliyatlari, ularda konkret kasb-hunarni muvaffaqiyatli egallashlari uchun muhim bo`lgan kasbiy sifatlarning shakllanganligi, hisobga olingan. Yoshlarning ilmga bo`lgan ishtiyoqi va kasb-hunarga nisbatan munosabatlari har tomonlama qo`llab-quvvatlangan, ularning ilm yoki kasbni mukammal darajada egallashlari uchun zarur bo`lgan barcha sharoitlar imkon darajasida yaratilgan. Masalaga bunday yondashish yoshlarda axloqiy va irodaviy xislatlar – sabr-toqat, chidamlilik, mehnatsevarlik, ishbilarmonlik, tadbirkorlik, zukkolik kabi insoniy fazilatlar shakllanishini ta`minlash bilan birga, kasbiy kompetentlikni rivojlantirish – muayyan bir kasb-hunarni puxta o`zlashtirish imkonini bergan.

Sharq allomalari va faylasuflarining yoshlarni kasb-hunarga yo`naltirishga oid yillar davomida vaqt sinovidan o`tgan qarashlari bugungi kunda ham o`z ahamiyatini yo`qotmagan. Allomalarning asarlaridagi kasb-hunarlarini tasniflash, insonni kasb tanlash faoliyati va kasb-hunarga yo`naltirish hamda ushbu jarayonning shaxs kamolotidagi beqiyos ahamiyati borasidagi qimmatli va dono fikrlarini o`rganish, ularni amaliy hayotga joriy etish, o`z kelayotgan yosh avlodni bo`lajak kasbiy faoliyati sohasini tanlash masalasiga ongli yondashishlariga yordam berish bilan birga, ularda bo`lajak kasb-hunarlariga tegishli bo`lgan tushuncha, tasavvur va bilimlarining boyishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 11 avgustdagi “Kambag`al va ishsiz fuqarolarni tadbirkorlikka jalb qilish, ularning mehnat faolligini oshirish va kasb-hunarga o`qitishga qaratilgan hamda aholi bandligini ta`minlashga oid qo`shimcha chora-tadbirlar to`g`risida”gi PQ-4804-son qarori / <https://lex.uz/docs/4945748>
2. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 8 iyundagi “Ishchi kasblar bo`yicha kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to`g`risida”gi PQ-5140-son qarori / <https://lex.uz/docs/5449377>
3. O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 30 dekabrda “Umumiy o`rta ta`lim muassasalarining 10-11-sinflari o`quvchilarini kasb-hunarga tayyorlash chora-tadbirlari to`g`risida”gi 792-son qarori / <https://lex.uz/uz/docs/5800745>
4. Abdurahmon Jomiy. Tanllangan asarlar. –Toshkent: Adabiёт va san`at nashriёti, 1971.
5. Abu Ali Ibn Sino. Tib qonunlari. 1-jild. – Toshkent, 1994.
6. Abu Ali ibn-Sino. Ta`lim va tarbiya haqida. –T., 1967.
7. Abu Nasr Farobiy. Vaxt-caodatga erishuv haqidagi risolalar. –Toshkent: «Fan», 1975.
8. Aliqulov H., Omonboyeva R. Jomiy va Davoniy ta`lim-tarbiya haqida. –Toshkent: “O`zbekiston”, 1981.
9. Аль-Фараби. Социально-этические трактаты. Алма-Ата, 1976.
10. Беруний Абу Райхан. Памятники минувших поколений. – Т.: 1997.
11. Гулямов Дж.Р., Пантин Р. Система профессиональной ориентации учащихся в современных условиях // “Педагогика” Ж., 2014. № 3. –С.14-18.
12. Jabborov I. O`zbek xalq etnografiyasi. –T., 1995.
13. Ибн Сина (Авиценна) Даниш-наме (перев. и предис. Богоутдинова А.М.) Изд.: Таджикгосиздат, 1957. –288 с.
14. Kaykovus. Qobusnoma / Fors-tojik tilidan eski o`zbek tiliga Ogaxiy tarjiması. –T.: O`qituvchi, 1968.
15. Магзумов П.Т., Гулямов Дж.Р. Мыслители Центральной Азии о науке и знании // “Халқ таълими” Ж., 2013, № 2. -Б. 111-114.
16. Муслимов Н. Касб танлашга йўллаш. Олий ўқув юртлири учун ўқув қўлланма. –Т., 2007.
17. Фаробий Абу Наср. Фозил одамлар шаҳри. – Т.: А.Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993.
18. “Xalq so`zi” On-line gazetasi, 30 Sentyabr 2020 yil // <https://xs.uz/uzkr/post/prezident-uchinchi-renesansdan-avvalgi-ikkita-renesans-qachon-bolib-otganini-malum-qildi>
19. Xoshimov K., Mavlonova R. Pedagogika. Darslik. – Т., 2001.
20. Yusuf Xos Xojib. Qutadg`u bilig (Saodatga yo`llovchi bilim). Nashrga tayyorlovchi Q.Karimov. –T.:Fan, 1971..